

Лінгвістичний аналіз мовних засобів маніфестації емоційного стану роздратування

Роботу виконано на кафедрі практики англійської мови ВНУ ім. Лесі Українки

У статті зроблено спробу проаналізувати емоційні явища, а також емоційну та емотивну лексику сучасної англійської мови, що слугує для вираження емоційного стану роздратування.

Ключові слова: емоційна лексика, емотивна лексика, емоційний стан, роздратування.

Гурецькая М. В. Лингвистический анализ языковых средств манифестации эмоционального состояния раздражения. В статье сделана попытка проанализировать эмоциональные явления, а также эмоциональную и эмотивную лексику современного английского языка, которая выражает эмоциональное состояние раздражения.

Ключевые слова: эмоциональная лексика, эмотивная лексика, эмоциональное состояние, раздражение.

Guretska M. V. Linguistic Analysis of the Language Means Which Manifestate the Emotional State of Annoyance. The article presents an attempt to analyze the emotional phenomena as well as the emotional and emotive vocabulary of the modern English language which serves to express the emotional state of annoyance.

Key words: emotional vocabulary, emotive vocabulary, emotional state, annoyance.

Постановка наукової проблеми та її значення. Уже кілька десятиліть особливе місце в семантичних дослідженнях мови посідають проблеми емоційної семантики, а також емоційний аспект людського фактору в мові [15, 6]. Мова слугує не лише для фіксації та організації думок, а й для вираження емоцій, які становлять мотиваційну основу діяльності людини [8, 208]. Емоції є формою відображення об'єктивної дійсності в мові, а також інструментом відображення самих себе та інших об'єктів.

Метою цієї роботи є аналіз емоційних явищ, а також емоційної та емотивної лексики англійської мови на позначення емоційного стану роздратування. Вказана мета визначає такі **завдання**:

- простежити та визначити специфіку емоційних явищ у лінгвістиці;
- проаналізувати лексику англійської мови, що виражає емоційний стан роздратування;
- визначити приналежність проаналізованої лексики до емоційної чи емотивної.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Мовознавство не може дати вичерпного аналізу мови та її функціональної характеристики – емотивності. Вивчення емоцій потребує комплексного підходу, саме тому емоційна сфера життєдіяльності людини є об'єктом досліджень багатьох наук [15, 8]. Інтегративний підхід до нелінгвістичних і лінгвістичних аспектів емоційності сприяє виділенню й опису формальних параметрів семантичної категоризації емоцій та прагматики емотивної семантики [15, 12].

З погляду психології емоції розглядають як «комплексний феномен на позначення групи психічних процесів: емоційних реакцій, станів та ситуацій, які викликані соціальними або психологічними подіями і виникають внаслідок інтеграції когнітивних і фізіологічних процесів» [17, 86].

На когнітивному рівні емоції існують як одна з підсистем свідомості, як чинник мотивації [6], а також як складова частину інтелекту людей, саме тому й існує єдність емоцій і знань, емоцій і мислення.

Емоції людини є частиною і реального світу, і мовної його картини. Вони відображаються в поняттях та значеннях слів і спостерігаються у словесних та текстових маніфестаціях [15, 13].

На мовному рівні емоції розглядають як «специфічний аспект загальної мовленнєвої поведінки комунікантів, що відображається в емоційно насиченому дискурсі» [12, 262]. На цьому рівні важливо взяти до уваги функції мови, а саме – функції вираження емоцій та спричинення їх появи у процесі спілкування людей. Слово узагальнює (сигніфікативна функція), називає (номінативна функція) та виражає (емотивна функція) почуття й емоції комунікантів. Емоції є психологічними категоріями, а емотивність – мовна категорія, адже емоції можуть виражатися і передаватися у мові та мовою. За В. Шаховським, емотивність – це семантична властивість мови виражати системою своїх засобів

емоційність як факт психіки, відображені в семантиці мовних одиниць соціальні та індивідуальні емоції [15, 24]. Поняття емоційності та емотивності взаємозамінні, а протиставляються як, відповідно, долінгвістична психологічна категорія та власне лінгвістична. Емоційність розглядається як чутливість людини до емоціогенних ситуацій, а також її емоційна реакція на них [14, 181].

Серед інших долінгвістичних понять, які необхідні у процесі вивчення емоцій у мовній системі, В. Шаховський виділяє емоційно забарвлене мислення, емоційно забарвлене поняття, вираження емоцій тощо [15, 23–24].

Окрім долінгвістичних, В. Шаховський виокремлює лінгвістичні поняття, які, у свою чергу, поділяються на поняття мовної системи та поняття мовної реалізації. До понять мовної системи, крім емотивності, відносимо поняття фонду емотивних лексичних засобів мови, емотиву, експресиву, лексико-семантичного поля емотивів, емотивної частки семантики, емотивної амбівалентності [15, 24–27].

До понять мовної реалізації, за В. Шаховським, належать емотивна та експресивна функції, емотивна прагматика, емоційна інформація, емотивний особистісний смисл, емотивна мова тощо [15, 27–29].

Емотивну та емоційну лексику в різний час досліджувало чимало науковців. Вивчаючи емоційну лексику, О. Фінкель та М. Баженов стверджували, що почуття у ній виражається у значенні слова [13, 81]. Є. Галкіна-Федорук стверджує, що ця лексика виражає почуття, які переживає сам мовець та інші, а також виражає позитивну чи негативну оцінку людей, предметів чи явищ дійсності. При цьому емоційне ставлення виражається не лише лексично, а й граматично [4, 136]. І. Арнольд, у свою чергу, виокремлює емоційно-нейтральну (виражає поняття без репрезентації ставлення) та емоційно-забарвлену (виражає почуття, настрої та ставлення) лексику [1, 93].

Щодо поняття емотивної лексики, то В. Шаховський стверджує, що це опосередковане мовою відношення уявлень людини про навколишній світ [18, 20]; лексика з явною, всім відомою емотивністю, яку однаково розуміють та адекватно сприймають всі комуніканти [16, 200]. Л. Бабенко визначає емотивну лексику як сукупність усіх засобів, що називають емоції, а також емоційно забарвлені слова [2, 23]. М. Блох та Н. Резнікова зазначають, що емотивна лексика – це слова, які у своєму значенні мають сему емотивності, і поділяють їх на п'ять груп: емотиви-номінативи (називають емоції), емотиви-асоціативи (слова, у яких сема емоції є прихованою), емотиви-експресиви (виражають емоційну оцінку), оказіональні (авторські утворення) та нейтральні (емотивна конотація експлікується у складі диктеми) емотиви [3, 15]. С. Перфільєва запроваджує поняття «слово-емоном», що виникає на основі асоціативних образів [11, 24]; Ю. Гамаюнова відносить емотивний прошарок до лексики «невидимих світів» [5, 4]. Розрізняють також емотивні та параемотивні знаки: перші виражають емоції і мають символічно-індексальний характер, а другі називають та описують емоції у мові і мають лише символічний характер [9, 6].

Аналізуючи лексику, яка виражає емоційний стан роздратування, використовуємо термінологію В. Шаховського. Лексику сучасної англійської мови, що стосується емоцій, можемо поділити на дві групи: немарковану і марковану емотивністю.

До першої відносимо терміни емоцій, що виконують функцію номінації, – це лексика називання і опису емоцій та емоційних станів. Такі лексичні одиниці є не емотивними, а логіко-предметними: вони позначають не певне почуття, а логічну думку про нього. В. Шаховський називає їх асоціативно-емотивною лексикою, так як вона породжує у свідомості асоціації з емоціями, не виражаючи їх безпосередньо [15, 93–100]. Сюди належать іменники, дієслова, прикметники, прислівники.

Номінують емоційний стан роздратування такі іменники: *annoyance, irritation, exasperation, aggravation, stir, frustration, displeasure, botheration* тощо. Наприклад:

1. *Alan found the constant noise of the traffic an annoyance* [20, 51];
2. *The heavy traffic is a constant source of irritation* [20, 861];
3. *There is growing exasperation within the government at the failure of these policies to reduce unemployment* [19];
4. *I don't need all this aggravation at work* [21, 29];
5. *Plans for the motorway caused quite a stir among locals* [20, 1631];
6. *People often feel a sense of frustration that they are not being promoted quickly enough* [20, 651];
7. *Their displeasure at being kept waiting was clear* [20, 451];
8. *Botheration. I forgot my glasses* [20, 166].

Описово роздратування передається за допомогою іменників, що позначають цей емоційний стан, з прийменником: *in exasperation, in vexation, in pique* тощо. Наприклад:

9. *Carol sighed in exasperation* [20, 539];

10. *He stormed out in a fit of pique* [20, 1242].

Слід зазначити, що роздратування може переживатись (а відповідні його дескриптори вживатись) не лише суб'єктом мовлення, а й щодо нього [7, 26]. Якщо мовець вживає дескриптори, вони виражають оцінку. Якщо ж їх використовують щодо мовця, вони слугують для вираження ставлення до певного суб'єкта, предмета чи ситуації. Емоційні оцінка та ставлення передаються прикметниками.

До прикметників, що виражають оцінку, відносимо такі: *annoying, irritating, bothersome, nettlesome, galling, pesky* тощо. Наприклад:

11. *It's annoying that we didn't know about it before* [20, 51];

12. *He was smiling in a way I found very irritating* [20, 861];

13. *The difficulty of distinguishing between lexical units and items in a nomenclature is especially nettlesome in specialized dictionaries* [22];

14. *The most galling thing is that the guy who got promoted is less qualified than me* [20, 662].

Окремо слід також виділити прикметники, що вживаються суто щодо живих істот, які схильні до роздратування, та виражають оцінку їх слів, дій чи поведінки, характеризують та пояснюють їх: *touchy, peevish, irritable, huffy, bad-tempered, grumpy* тощо. Наприклад:

15. *The kids were peevish after so long in a car* [20, 1214];

16. *Jo was tired, irritable and depressed* [20, 861];

17. *Some customers get huffy when you ask them for their ID* [20, 794];

До прикметників, що описують стан роздратування та позначають ставлення мовця, належать: *irritated, peeved, frustrated, upset, miffed, exasperated* тощо. Наприклад:

18. *John was getting irritated by all her questions* [20, 861];

19. *Peeved at his silence, she left* [20, 1214];

20. *He gets frustrated when people don't understand what he's trying to say* [20, 651];

21. *I felt a bit miffed that no one had told me about the trip* [20, 1039].

Важливу роль у зображенні інтенсивності переживання емоцій та емоційного стану роздратування відіграють інтенсифікатори – здебільшого прислівники *very, extremely, really, so* тощо. Наприклад:

22. *She is very touchy about her past* [20, 1756];

23. *He looked extremely displeased* [20, 451];

24. *I'm really fed up with this constant rain* [20, 580];

25. *There's no need to be so grumpy!* [20, 718].

Емоційний стан роздратування репрезентується також за допомогою дієслів. Для того, щоб описати емоції, використовуються дієслова почуттів і ставлення. Отже, почуття та ставлення, які переживає суб'єкт у ситуації роздратування, виражають такі дієслова: *annoy, irritate, frustrate, bother, irk, aggravate, exasperate, peeve, pester, worry* та інші. Наприклад:

26. *It really irritates me when he doesn't help around the house* [20, 861];

27. *The fact that he's working with amateurs really frustrates him* [20, 651];

28. *What really aggravates me is the way she won't listen* [20, 21];

29. *It exasperates me to hear comments like that* [20, 539].

Звертаємо увагу також на дієслова, що позначають невербальні реакції, які супроводжують емоційний стан роздратування: *sigh, stomp (one's foot), groan, grunt* тощо. Наприклад:

30. *Erika stamped her foot in vexation* [20, 1836];

31. «It's a complete mess!» she groaned [21, 684].

До складу описів емоційного стану роздратування часто входять прислівники, такі як *irritably, annoyingly, exasperatedly* тощо. Наприклад:

32. «I haven't got time for that now», huffed Sam irritably [20, 794].

До другої групи лексики, що слугує для вираження емоцій, належать емотиви. Як зазначалося вище, емотив – це мовна одиниця, яку носії мови вживають для вираження емоційного ставлення чи стану мовця [15, 24]. Отже, на відміну від асоціативно-емотивної лексики, власне емотивна лексика виражає емоції та емотивні стани і маркована емотивністю [15, 100]. Емотиви виражають внутрішній стан свідомості та психіки мовця. Усі носії мови трактують їх однозначно, тому що певна емоція,

яку переживають всі мовці, входить у їх семантику. До емотивів-виразників емоційного стану роздратування відносимо такі: *horrible, awful, nasty, terrible, unpleasant* тощо. Наприклад:

33. *What a nasty act of cruelty, giving a dying man his last wish.*

Серед виразників емоційного стану роздратування виділяємо також афективи, що є емотивами, значення яких – єдиний спосіб вираження емоції без її називання [15, 25]. Афективами є вигуки, пестливі слова, нецензурна лексика. На думку Л. Парсієвої, вигуки – найвиразніші представники емотивної лексики [10, 6]. Серед афективів, що виражають емоційний стан роздратування, є велика кількість вигуків: *heck, jeez, dang, bah, cripes, dammit, drat, pah, hoeeu* тощо.

34. *Oh heck, I'm going to be late!* [21, 722].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Емоційний стан роздратування маніфестується в мові та мовленні. Розглядаючи мовні засоби репрезентації емоцій, виокремлюємо лексику, що називає та описує їх, а також ту, яка власне їх виражає. У сучасній англійській мові існує велика кількість лексичних одиниць, що називають, описують та виражають емоційний стан роздратування.

У статті проаналізовано емоційну та емотивну лексику сучасної англійської мови, що репрезентує емоційний стан роздратування. Більш глибока та детальна подальша розробка цих питань дасть змогу всебічно проаналізувати лексичні одиниці на позначення емоційного стану роздратування.

Список використаної літератури

1. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка / И. В. Арнольд. – М. : Изд-во лит. и иностр. языках, 1959. – 352 с.
2. Бабенко Л. Г. Лексические средства обозначения эмоций в русском языке / Л. Г. Бабенко. – Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1989. – 184 с.
3. Блох М. Я. Средства эмоционального воздействия политических выступлений / М. Я. Блох, Н. А. Резникова // Вестн. : Гуманит. науки. Филология. – 2006. – Вып. 9 (60). – С. 14–19.
4. Галкина-Федорук Е. М. Современный русский язык : Лексика : курс лекций : [учеб. пособие. для высш. учеб. заведений] / Е. М. Галкина-Федорук. – М. : МГУ, 1954. – 204 с.
5. Гамаюнова Ю. И. Историко-этимологическое исследование названий эмоций в русском языке XI–XVII вв. (семантический и лингвокультурологический аспекты): дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Гамаюнова Юлия Ивановна. – Барнаул, 2003. – 225 с.
6. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект / Дэниел Гоулман ; пер. с англ. А. П. Исаевой. – М. : Аст, Аст Москва ; Владимир : ВКТ, 2009. – 478 с.
7. Демонина Ю. М. Этнокультурная обусловленность просодической экспликации раздражения : экспериментально-фонетическое исследование на материале английской (американской) и русской диалогической речи : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Демонина Юлия Михайловна. – Пятигорск, 2008. – 175 с.
8. Изард К. Э. Психология эмоций : пер. с англ. / К. Э. Изард – СПб. : Питер, 1999. – 464 с. : ил. – (Серия «Мастера психологии»).
9. Ильинская А. С. Грамматические маркеры эмоциональности в английском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / А. С. Ильинская. – Барнаул, 2007. – 20 с.
10. Парсиева Л. К. Система междометия в общей парадигме языка (на материале осетинского и русского языков) : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : спец. 10.02.20 / Парсиева Л. К. – Владикавказ, 2010. – 42 с.
11. Перфильева С. Ю. Употребление слов-эмономов в тексте. Попытка интерпретации эксперимента / С. Ю. Перфильева // Язык, сознание, коммуникация. – М. : Диалог-МГУ, 2000. – Вып. 11. – С. 24–29.
12. Степанов Ю. С. Язык и метод. К современной философии языка / Ю. С. Степанов. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 784 с.
13. Финкель А. М. Современный литературный русский язык : учеб. пособ. для учит. ин-тов / А. М. Финкель, Н. М. Баженов. – К. : Рад. шк., 1951. – 540 с.
14. Фресс П. Эмоции / П. Фресс // Экспериментальная психология / под. ред. П. Фресса и Ж. Пиаже. – М., 1975. – Вып. 5. – С. 111–195.
15. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В. И. Шаховский. – Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1987. – 188 с.
16. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе (на материале английского языка) : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.04 / Шаховский Виктор Иванович. – М., 1988. – 402 с.

17. Шаховский В. И. Текст как способ экспликации эмотивности языкового сознания / В. И. Шаховский // Языковые сознания: содержание и функционирование : тез. докл. XIII Междунар. симпозиума по психолінгвістике и теории коммуникации. – М., 2000. – С. 174–175.
18. Шаховский В. И. Типы значений эмотивной лексики / В. И. Шаховский // Вопросы языкознания. – 1994. – № 1. – С. 20-25.

Лексикографічні джерела

1. Cambridge Online Dictionary [Electronic resource]. – Mode of access : <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/exasperation?q=exasperation>
2. Longman Dictionary of Contemporary English / [director Della Summers]. – New ed. – Essex, 2003. – 1950 p.
3. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. – Oxford : Oxford University Press, 2010. – 1840 p.
4. Shorter Oxford English Dictionary. [Electronic resource]. – Oxford : Oxford University Press, 2007. – Mode of access : <http://www.oxforddictionaries.com/page/askoxfordredirect>

Статтю подано до редколегії
26.03.2012 р.

УДК 81'221.7

А. В. Жуковська – аспірант Київського національного
лінгвістичного університету

Контекстуальні фактори моделювання тактильної поведінки комунікантів

*Роботу виконано на кафедрі германської і фіно-
угорської філології КНЛУ*

У статті проаналізовано структуру тактильної поведінки комунікантів у рамках емічного підходу й висвітлено вплив ситуативного контексту на вибір та реалізацію учасниками комунікативної взаємодії конкретних тактильних моделей і їх складників.

Ключові слова: дотик, тактильна поведінка, тактильна модель, контекстуальні фактори.

Жуковская А. В. Контекстуальные факторы моделирования тактильного поведения коммуникантов. В статье анализируется структура тактильного поведения коммуникантов в рамках эмиического подхода, а также изучается влияние ситуативного контекста на выбор и реализацию участниками коммуникативного взаимодействия конкретных тактильных моделей и их составляющих.

Ключевые слова: касание, тактильное поведение, тактильная модель контекстуальные факторы.

Zhukovska A. V. Contextual Factors of Touch Behaviour Modelling. This article presents an attempt to analyze the structure of touch behaviour of communicants with an emic approach applied. It also deals with the study of influence of situational context on the choice and realization of certain touch models or their structural elements.

Key words: touch, touch behaviour, touch pattern contextual factors.

Постановка наукової проблеми та її значення. Комплексне вивчення комунікативного потенціалу тактильної модальності, а також лінгвальних реалізацій невербального компоненту 'дотик' у художньому дискурсі потребує чіткого аналізу контекстуальних факторів, властивих конкретній комунікативній ситуації. Дослідники тактильної комунікації відзначають, що різноманітність і множинність типів та видів тактильних контактів обмежується лише фізіологічними характеристиками тактильного каналу зв'язку [7, 151]. Дотик має надзвичайно складну та диференційовану природу: традиційно до параметрів тактильної дії відносять зону тілесного контакту, частоту або кількість дотиків до шкіри, тип дотику, його тривалість, інтенсивність, швидкість, різкість, температурні характеристики, а також площу дотикової поверхні [9, 1276]. Відтак, тактильний репертуар учасників комунікативної взаємодії включатиме численні можливі варіації вищезазначених параметрів, а вибір та застосування певної із них безпосередньо у процесі комунікації, вочевидь, значною мірою обумовлюватиметься ситуативним контекстом. **Мета** статті – визначити контекстуальні складники тактильної взаємодії та їхній вплив на вибір комунікантами конкретної тактильної моделі.